

An aerial photograph of a winding dirt road in a green field. The road starts from the top left, curves to the right, then loops back to the left, and continues to curve towards the bottom right. In the upper left, two small figures of people are visible on the road. The overall scene is a vast, open landscape with a single path cutting through it.

Szertics

László

gyalog-
utak

gyalog-
utak

Öreg Mátyás cigány

Hogyan is volt?

Egyszer volt, hol nem volt, az Óperenciás Tengeren nem túl, inkább a Murán innen, volt egyszer egy nagy hársfaerdő. Megvolt az talán tíz katasztrális hold is. Az utolsó előtti urasága, méltóságos Csóthy Géza apát úr sem tudta talán, hogy milyen öreg is az az erdő. Mindenki biztosan azt mondta rá, hogy az már emberemlékezet óta ott van. Hatalmas, dús lombjukkal egeket verő koronák terültek szét, és alattuk csak az a szegényke fű nőtt meg, amelyik mindenáron kerülte a napfényt. Száraz, sótlan, hosszú szálkái még a kecskéket sem igen kínálhatták eleséggel, s társa csak a szamár-tövis volt, amely vörössárga tuskéivel minden halandó állatot rettegésben tart a pusztán.

Isten tudja már, ki ültette ezeket a fákat. Három karolásnyi vastag törzsek sorakoztak ott, olyan elhelyezkedésben, amilyent a valamikori növekedés alatt egymásnak megengedtek. Most a hatalmas ágak végei, melyek a kiágazásnál vastagabbak voltak más becsületes fák föld feletti tuskójánál, egymáshoz értek, és nyaranta illatos, egymurvás, hosszúszerű virágokat hoztak a méhek, meg a köhögők öröme.

Azok között a kincset érő fák között volt egy, amelyik különös módon öregebbnek látszott. Pedig aligha volt az, csak talán serdülő korában erőszakosabb lehetett a többinél a fény felé való nyújtózásban. Az első, leghatalmasabb ága olyan közel kezdődött a földtől, hogy egy kis lógázkodással az ügyetlenebbek is könnyűszerrel feljuthattak a rücskös, átfoghatatlan törzsre.

A falu egyik fele ezek alatt a tiszteletes hársak alatt járt a Bóni hegyre, s hazafelé jövet nem kellett attól tartani, hogy – nohától kacskaringózva – sűrű fatörzsek állják el az útjukat. Egyszer-

kétszer az apát úr ahhoz is hozzájárult, hogy ott tartsák meg a május elsejei ünnepséget, ahol a sima földet az a híg árnyék borította, amit csak hársfa tud ajándékozni az embernek.

Egyszer volt... Most már nincs...

Az ősi, nemzeti értéknek számító hársakat az utolsó gazdák, a Méltóságos Titkárok letarolták. Földre roskadtak az emberderék vastagságú ágak, a több méter kerületű ráncos törzseket üvöltő motorfűrészek darabolták szét. Vajon hol mindenhol szolgálhat most ezeknek a hatalmasságukban sem hivalkodó fáknak lemezekre hasogatott selyme? És hol is van az Isten?

Abban a legeslegnagyobb fában volt egy lyuk. Egy odú bejárta. Abban az odúban pedig akkora lódarazsak fészkeltek, mint az óriás Tölgyesi csendőr hüvelykujja.

Isti fedezte fel őket, mert ő is arra járt a Bóniba. Eleinte csak nézegették a tiszteletre méltó barna-sárga potrohú, berregő darazsakat, míg ki nem találták, hogyan kell őket megtréfálni: sárral betapasztani a lyukat, és messziről figyelni, hogy a kívül rekedtek kívülről, a bentiek meg onnan, milyen dühös elszántsággal bontják-rombolják azt a galád agyagdugót. A lódarazsak mindenesetre nem tréfának vették a dolgot.

A darázs nagyon okos! Egy-két eset után nem lehetett már felmászni a vastag ágakon, mert ott bújt valahol egy ór. Riasztására dörögve robbant ki egy jó nagy csapat a lyukon. A lódarazsak fullánkját meg a méhekénél is sokkal jobban kell tisztelni! Azon túl csak messziről lehetett megpróbálni egy-egy sárgombóccal eltalálni az odú száját.

Egy napsugaras, ernyedt falusi napon Roteknak eszébe jutott, hogy meg kellene nézni a darazsakat. A hársfás felé vezető pusztai utat a szomszéd falutól is jól látszó magas jegenyék mutatták, hogy nagy téli hófúvásban is meg lehessen találni az erdőaljban megbúvó cselédházakat.

Már a kanyarodó előtt megfontolt fejszecsapásokat hallott.

Talán a múltkori vihar törte derékba ezt a jegenyét, bár szilánkos hasadás sem a földben maradt tuskón, sem a rönkökön nem

látszott. A méltóságos úr talán valami szolgálatokért odaadta a cigányoknak, hogy vájjanak belőle teknőt, meg melencét.

Az egyik rönköt öreg Mátyás bácsi csapkodta hosszúfejű nagyoló fejszéjével. Unokái már kettéhasították a másfél méteresre fűrészelt törzseket, ott heverték a füves útszélen.

– Jó napot! – köszönt rá az öreg cigányra, a villanó fejszétől tisztas távolságban megtorpanva.

A fejsze nem állt meg a szóra, még a bozontos szemöldök sem emelkedett fel. A mellig érő sárga szakáll közül valami morgás azért kihallatszott, s erről Rotek tudta, hogy Mátyás bácsi a köszönést tudomásul vette. Éles, szűk fejszéje a fehér fahúsra csapott, és messziről egészen puhának látszó forgács röppent ki a bővülő mélyedésből.

Az öreg cigány egyáltalán nem sietett. A szakóca lassan és ki-mérten emelkedett a magasba. Lezuhantában sem lehetett látni, hogyan jut a nyelébe elég erő ebből a szikár, görnyedt, vén emberből. A fűvön és az út homokján jócskán heverték már azok a szép fehér színű, bársonyos szilánkok.

Mátyás bácsi nem pihent, de szólni sem szólt semmit.

– Talán nem is látja, hogy itt vagyok!

Egy perdülő fadarab azonban eltalálta a csípőcsontját. Az egy szál vékony klott gatyá hagyta, hogy megérezze: milyen kemény is az a bársonyosnak tűnő, sarkos forgács. Felszisszent, és jól megdörzsölte az ütés helyét.

Az öreg most, anélkül hogy megállt, vagy felpillantott volna, rámordult:

– Eredj innen, te gyerek!... Megüt a fa... anyád meg majd... engemet sid!

Minden szünetnél lecsapott a fejsze, és tompa recsenéssel bővült alatta a mélyedés.

– Az Isten! Ez mégis tudja, hogy itt vagyok! S azt is látta, hogy eltalált a forgács!

Kissé távolabb húzódott, de csak tovább nézte ezt a komótos csapkodást. Úgy látszott, hogy az öreg cigány nem vesz többé róla

tudomást. Öreges, megfontolt csapásokkal mélyítette a teknő bel-sejét, s Rotek egyszerre azt hallotta, hogy a fejsze egy dal ütemére csap le újból meg újból:

Ázs éjjel ázs álmombán... sílt málácsokát láttám,
Sej, ládomá dikkdikkdikkdikkdikk.
De mire fölíbredtem... csak á sámát tiriltem...

A szakóca alól ismét feléje perdült egy forgolódó forgács. Az öreg még egyszer lecsapott, de most nem feszített, és nem húzta ki, csak kissé megemelte a nyelet. A fényes vas nyekkent egyet a nyers fában. A nyélre támaszkodva felemelte a fejét, és a fiúra nézett:

– Montám, hogy menj házsá! Gyere el hónáp!

Rotek a szürke szemöldökbozont alatt egymáshoz közelálló, kicsi, sötét szemekbe nézett. Kokának, az erdészfi barátjának a drótszörű foxija jutott eszébe róla. Az lesett ilyen szemekkel az orrára hulló piszkosszürke szőrzete mögül. Csoda, hogy mégis mindent pontosan látott.

– Eregápádtul meg hozzásál nekem bágót!

– No! Csak nem tudja ez, hogy ki az én öregapám? Vagy csak mondta, mert általában mindenkinek volt, vagy van öregapja? – gondolta magában. Hangosan meg azt mondta azoknak a sötét szemeknek:

– Jó, Mátyás bácsi! Elmegyek. Hozok bagót is. De holnap megint énekel majd, ugye?

– Ázs nem biztos! Áhhozs csigárettá is köll. Finom Hercegoviná!

– A fene! Az öreg azt is tudja, hogy az apám kicsoda! Hiszen abból a Hercegovina dohányból én magam töltögetem százszámra a szopókás hülnijeit!

Mátyás cigányt a környéken mindenki ismerte. Az élemedett korúak is azt mondták, hogy akkor lehetett száz éves, amikor ők még gyerekek voltak. Ha ez nem is lehetett igaz, akkor is azokhoz a hársakhoz hasonlított, amelyek ott terjesztették ki a pusztá felett hatalmas, szelíd árnyékot adó ágaikat. Megállapíthatatlan korúak voltak mindannyian. Csak annyi a különbség, hogy ha a fák ki-dőlnek, meg lehet számolni az évgyűrűiket. Mátyás bácsinak meg legfeljebb megszámlálhatatlan ivadéka járja a falvakat: unoka, dédunoka, ükunoka. Nincs az az Isten, aki ezekből vissza tudná számlálni Mátyás cigány életkorát!

Ő maga már tizenöt éve azt mondta, ha kérdezte valaki.

– Meglehetek én tálán száz íves is!

Nem is olyan régen – öt-hat éve talán – Rotek ott matatott valamit az egyenes félutcán, a sudaras vesszejű eperfa alatt. A murai kavics szekerektől megörölt pora fehéren verte vissza a kánikulai nap zuhatagát.

Az állomás felől feltűnt Mátyás cigány hajlott alakja. Az utcának azon a szélén jött, ahol egy árkon túl a Ledina kezdődött, s a lovak patáitól, megvasalt szekerek kerekeitől félresodort kavics-törmeléket tyúkok kapirgálták. Fél szemmel lesték, nem kerül-e elő valami hőgutás hangya, vagy pondró. Pedig azon a szélen nem is volt kijárt gyalogút, csak a porcikafű, meg a porcsin elterülő indái kapaszkodtak a dús levelű papsajtok alá.

Mátyás bácsi frissen faragott kis teknőt cipelt a hátán. Az ist-ráng, amivel a nyakába kötötte, éppen olyan sárga volt a vénségtől, mint a mellére hulló szakálla. Az öregségtől..., meg a zsírtól is, aminek az eredete alighanem a putri előtti kondér volt. Pedig hát, ha csak annyiszor megmosná ezt a gyönyörű szörzetet a Gyurgyánc patakban, ahányszor ott – piócákat gyűjtve – a lábát a kristály vízbe lógatja, egészen szép fehér is lehetne.

Az árokparton terebélyesedett egy szederfa. Nem nyesték minden tavasszal, ezért comb vastagságú ágak termették a selyemhernyóknak való leveleket.

Ott találkozott össze két csendőrrel. A Malom úti kőfeszület fölől rótták az utat az őr felé. Ők is a porcsinfüvön jártak, de a fehér portól így sem tudták megóvni a csizmájukat.

Úgy látszott, hogy Mátyás bácsi hátán a teknő éppen annyit görnyed hátra, mint amennyit az öreg előre. Mint egy kifordított teknősbéka.

– Aggyonisten, Mátyás! – üdvözölte az egyik, akinek a paroliján egy vastag ezüst ék, meg három csillag fénylett.

Az öreg cigány morrant valamit a szakállba, ami alighanem a „fogaggyisten” lehetett. Fejét azonban nem emelte fel, csak nézte a csillogó kavicstörmeléket a kerécsapák mellett.

– Nem nehéz az a teknő?

– Nehízs, nem nehízs! Vinnyi köll!

– Volt-e az este jó vacsora?

Az öreg erre nem felelt semmit, csak megigazította a nyakában az elnyűtt kötelet.

– Csak azért, mert tegnap valakik kiásták a Dögösből a Skobricsék disznóját.

– Kiásták, kiásták! – vont vállat az öreg.

– De azért jó volt az a murdelló, mi? – szólt közbe a csendőrlégény.

– Tuggya tisthelettes úr, hogy ín nem esek deget!

Még mindig nem nézett fel, s ebből az látszott, hogy még a csizmájáról is felismeri azt, aki viseli.

– Nem ám! Talán élve eszed a húst? – kötődött tovább a csendőr.

Akkoriban a cigány csak „te” lehetett mindenki előtt. A nő, a férfi, a gyerek és az aggastyán is. Talán meg is sértődtek volna, ha valaki magázta, pláne önözta volna őket. Öreg Mátyás is természetesnek találta, kivált, hogy bozontos szemöldökén át csendőrcsizmákra látott.

– Mikor a bogrács rotyog, akkor minden hús él! – fogott ki a fiatalon.

– De azért azt csak tudod, Mátyás, kik lopták ki azt a dögöt? – kérdezte bizalmasan a főtörzsőrmester.

– Hunnan tunnám, tisthelettes úr? Tuggya maga, hányan vannak csigánok Mónáriba, Serdahelen, meg Sepetneken!

– Azért megszagolnám a bográcsotokat ma este, Mátyás! – szólt a próbacsendőr.

– Gyűjön csak el, tizedes úr. Gyut magának is!

Újra rántott egyet a megöregedett istrágon, és a csizmákat gondosan megkerülve, tovább indult.

– Kié lesz ez a teknő? – szólt utána a tizedes.

– Hát, még ázs őssel kérték a Skobricsék. De ázsóta nem vót kidút fá.

– Jól van, jól, öreg! Menj csak! Vidd a Skobricsnak a teknőt. A belevaló már úgyis a ti hasatokban van!

Öreg Mátyás cigány meg sem torpant ezekre a szavakra. Pedig biztosan olyan jól hallotta őket, mint ahogyan leszegett fejjel mindig mindent látott is.

– Menjünk, tizedes úr! Ettől az öregtől ugyan nem tudunk meg semmit! Olyan vén róka ez, aminek a talpa nyoma még a hóban sem marad meg.

Elmentek. A csendőrök egymáshoz igazított léptekkel az állomás felé, Mátyás cigány pedig száz éves csoszogással Kollátszeg irányába.

Előregörbedő alakja furcsa ikszet csinált a kivájt teknővel. A frissen faragott fa fehér fénye csak a mélyedés árnyékában látszott sötétebbnek, mint a napfényben izzó út pora.

Vitte a hátán a maga vájt teknőt. Skobricséknak, akiknek a döglött disznaját az éjszaka valakik kiásták. Talán a saját dédunokái helyett hálálkodott.

Öregapja tágra meresztett kék szemével fogadta:

– A Mátyás cigánynak? Hát persze! Itt van, ne! Vidd el neki! – s kezébe nyomott egy újságpapírba göngyölt valamit.

Rotek néhány vastag betűről megismerte a Friss Újság egy darabját: Ja-ja, papa! Istivel ebbe az újságba kapartuk bele már harmadik hete a pipád bűdös, ragadós masszáját! De csak annyit mondott:

– Tudja, nagypapa, hogy maga pipál!

– Persze, hogy tudja. Ez a bagó az övé. Most ő a soros rá.

– Miért? Kinek ad maga még bagót?

– Hát az öreg Hermán bácsi is ráogatja... Berakja, akkor meg akkorákat köp, mint egy liba hátul!

A putrik népe tegnap, meg ma délelőtt feltakarította a kidőlt jegenye körül a homokos utat, meg a szántóföldet. A tegnapi farönk most a hasán hevert. A durva fejszecsapások kirajzolták már a teknő megfogható két peremét is.

Öreg Mátyás megint csak egy morranással fogadta a köszönést:

– Jó napot!

Homorú, öblösre kalapált szerszámmal simítgatta a fejszével lenagyolt görbületet. A falusi ács azt mondta erre, hogy „sziofejsze”. A cigánynak meg „szarukapa”, vagy „cseszla” volt az. Lehetett azt két kézzel is csapkodni, de félkézzel fogva csodálatos finom, vékony hártvány váltak le éle alatt a puha fáról.

Lehetett már látni, hogyan lesz a fatuskóból disznófürösztő teknő.

– Hostál bágót? – vette tudomásul a fiú érkezését.

Öregesen komótos mozdulatokkal bontogatta a kis csomagot, amelynek a papírja itt-ott már barnára ázott a bűdös bagólétől. A szabaddá vált fekete masszából kicsípelt egy darabot, és jó mélyen a bal pofazacskójába tömte. Aztán meg lenyalta a műveletet végző mutató- és hüvelykujját. Attól aztán már akkorát tudott a forgácsok közé köpni, hogy csak úgy loccsant. A prittyentés után aztán már újra nyugodtan neki lehetett látni a teknővég felé hajló domborulat hántolásának.

Szaporán mozgott a kezében a borotvaéles szerszám. Csak néha fogta meg mind a két kezével a fanyelet. Vékony kis homorú

forgácsok hámlottak le a mind simábbá váló púpról, s a hasra fordított teknő belseje már kezdett tompán döngeni.

Rotek várta, hogy mikor kezd dudorászni. De nem kezdett. Csak csapkodta azt a szép fehér fahúst, melynek szirmai eltakarták rongyos bocskorát.

– Hát a nótával mi lesz? – unta el a várakozást, remélve, hogy az öreg cigány megfeledkezett annak a feltételéről.

– Hát a csigárettá? – oszlatta el az azonnal az ebbéli reményt.

– Ja?! Az meg itt van – kaparta elő a klottgatyába gyűrt torna-trikó öbléből a kis csomagot.

Az öreg erre letette a szerszámot, és leült a teknő hátára. Óvatosan tekergette ki a papírt a térdén. Külön-külön megforgatta, megszagolta a jó feszesre töltött cigarettákat, s meglapítgatta a kemény szopókákat. Közben biztosan meg is számolta, hogy az éppen tíz darab-e. Aztán gyorsan összetekerte, és beledugta a piszoktól egészen sötétszürke kendervászon tarisznyába. Azok a cigaretták alighanem majd csak a bogrács mellett a murdellóhoz dukálnak.

– Hercsegoviná! Ollán finom, minthá lopták vóná! – találta el az igazságot.

Három nap alatt elkészült a szép disznófürösztő teknő. Rotek most már kissé közelebb húzódhatott, hogy valahogy megértse a bozontos szőrbunda közül érkező dörmögő dallamot, szöveget. A dudorászt minden áldott napon megvásárolta. Tíz-tíz kemény cigarettával!

A harmadik nap délutánján már hárman voltak ott. Nagy fej-székekkel és ékekkkel széthasították az utolsó rücskös rönköt is a szijas inu cigány dédunokák, és hátukra vették az elkészült teknőt. Szájukban Hercegovinából töltött cigaretta füstölgött.

A vén hársfa élélhet százötven évet: az öreg cigány aligha. Mégis mindegyik eleget megért ahhoz, hogy eljöjjön értük a Kaszás.

Öreg Mátyás cigányt a háború segítette át a másvilágra. Hamarosan utána mentek a százados hársak is, mert az ottani putrik

mellett nyárfa helyett úgy látszik, csak azokból illik teknőket, melencéket és fakanalakat vájni:

Ájlévájlé alamusidaré dikkendaré,
Álámusi dikken, boldog a dádé,
Sej, ládomá dikkdikkdikkdikkdikk